

امنیت اسرائیلی - فلسطینی : موضوعات مطرح در مذاکرات نهایی

Jeffrey Boutwell and Everte Mendelsohn, Israeli-Palestinian Security: Issues in the Permanent Status Negotiations (Report of a Study Group of the American Academy of Arts and Sciences, Cambridge, Massachusetts: April 1995)

«امنیت اسرائیلی - فلسطینی» در واقع گزارشی است که گروهی از متخصصان آمریکایی، فلسطینی و اسرائیلی عضو گروه مطالعاتی برنامه خاورمیانه آکادمی آمریکایی هنر و علوم، به رشته تحریر در آورده‌اند. این گروه مطالعاتی متشکل از جوزف آلفر (۱)، احمد خالدی (۲)، نزار عمار (۳)، جفری باتول (۴)، شلومو گازی (۵)، اورت مندلسون (۶)،

۱- جوزف آلفر، مدیر قبلی مرکز مطالعات استراتژیک یافی در دانشگاه تل‌آویو و مدیر کنونی اداره اسرائیل / خاورمیانه کمیته یهودی آمریکایی است.

۲- احمد خالدی، پژوهشگر برنامه خاورمیانه در انستیتوی سلطنتی امور بین‌الملل لندن و سردبیر مجله مطالعات فلسطین است.

۳- نزار عمار، مدیر کل دپارتمان برنامه‌ریزی، سازمان و مطالعات خدمات عمومی امنیتی حکومت خودگردان فلسطین در غزه می‌باشد.

۴- جفری باتول، مدیر مطالعات امنیتی در آکادمی آمریکایی هنر و علوم است.

۵- شلومو گازی، پژوهشگر ارشد مرکز مطالعات استراتژیک یافی در دانشگاه تل‌آویو و مدیر سابق سازمان اطلاعاتی ارتش اسرائیل می‌باشد.

۶- اورت مندلسون، استاد دانشگاه هاروارد و رئیس برنامه خاورمیانه آکادمی آمریکایی هنر و علوم است.

یزید سابق (۱)، زیو شیف (۲)، خلیل شیکاکی (۳)، شیلی تلهامی (۴)، ناومی دینبرگر (۵)، می‌باشد. جلسات این گروه از ماه اکتبر ۱۹۹۲ آغاز و در ماه مه ۱۹۹۴ خاتمه یافت. هدف اصلی این جلسات مطالعاتی، بررسی انتخابهای موجود و گزینه‌های ممکن فراروی اسرائیل و فلسطین در ادامه روند مذاکرات بود.

این گزارش شامل سه بخش است. در بخش اول لوازم و نیازهای امنیتی عمده اسرائیل و فلسطین مورد بررسی قرار گرفته است. مفهوم امنیت از منظر اسرائیلی‌ها و فلسطینی‌ها بحث عمده این بخش را تشکیل می‌دهد. به عقیده نویسندگان، یکی از مهمترین موانع حل و فصل دائمی منازعه اسرائیل و فلسطین تفاوت‌های جدی این دو در تصورشان از امنیت است. رابطه امنیتی میان اسرائیل و فلسطین در دو سطح قابل بررسی است. در سطح اول یا سطح سیاسی، مطلب اساسی این سؤال است که نتیجه مذاکرات درباره حکومت خودگردان فلسطینی چه خواهد بود؟ از منظر سازمان آزادی بخش فلسطین هدف عبارتست از استقلال و شکلی پویا از حاکمیت فلسطینی بر کل منطقه کرانه باختری و نوار غزه با مرکزیت بیت‌المقدس شرقی. اما از منظر اسرائیلی‌ها بحث درباره دولت مستقل فلسطینی موضوعی است که باید در مذاکرات نهایی مورد بررسی قرار گیرد آنها معتقدند باید مقداری زمان بگذرد تا فلسطینی‌ها و حکومت خودگردان توانایی خود در حکومت بر نوار غزه و اریحا و سپس کرانه باختری را نشان دهند. البته در اسرائیل به ویژه در محافل لیکود، احزاب دست راستی مذهبی و ملی و سازمانهای مربوط به شهرک‌نشین‌ها،

۱- یزید سابق، معاون مرکز مطالعات بین‌المللی دانشگاه کمبریج است.

۲- زیو شیف، نویسنده مسائل نظامی روزنامه هآرتص است.

۳- خلیل شیکاکی، دانشیار دانشگاه ملی النجاج و مدیر مرکز مطالعات و پژوهشهای فلسطین در نابلس است.

۴- شیلی تلهامی، دانشیار رشته سیاست و مدیر برنامه مطالعات خاور نزدیک در دانشگاه کریل و پژوهشگر موقت در انستیتوی بروکینگز است.

۵- ناومی وینبرگر، استادیار کالج بارنارد در دانشگاه کلمبیا در نیویورک است.

مخالفت جدی با تشکیل دولت فلسطینی در کرانه باختری و نوار غزه وجود دارد. در فلسطین نیز به ویژه در میان گروههای حماس و جهاد اسلامی مخالفت جدی با موافقتنامه اسلو دیده می شود. علاوه بر این، در مورد مسئله بیت المقدس به نظر نمی رسد که هیچ گونه موافقتی میان طرفین وجود داشته باشد.

در سطح دوم یا سطح منطقه ای، اهداف اسرائیل از روند مذاکرات صلح کاملاً واضح است. اسرائیل می خواهد منازعه اعراب با این کشور خاتمه یابد و حق حیات و موجودیت اسرائیل به رسمیت شناخته شود. این مسئله حتی از تشکیل دولت مستقل فلسطینی برای اسرائیلی ها اهمیت بیشتری دارد. اما رهبران فلسطینی معتقدند، زمانی منازعه فلسطینی - اسرائیلی و اسرائیلی - عربی پایان می پذیرد که دولت مستقل فلسطینی تشکیل شود. بدین ترتیب امنیت برای فلسطینی ها حاصل نمی شود، مگر اینکه اشغال پایان یابد و دولت مستقل فلسطینی تشکیل شود و امنیت برای اسرائیلی ها محقق نمی شود مگر اینکه موجودیت آن به رسمیت شناخته شود.

بدین ترتیب نوعی تمایز و تفاوت مشخص میان خواسته ها و منافع امنیتی اسرائیل و فلسطین قابل مشاهده است. تأکید اسرائیل بر اولویت خواسته امنیتی خود یعنی امنیت برای مردم اسرائیل باعث می شود که فلسطینی ها از دو جنبه مورد بی مهری قرار گیرند. از جنبه اول این که فلسطینی ها معتقدند خواسته ها و منافع امنیتی آنها به همان اندازه خواسته ها و منافع امنیتی اسرائیل ارزش گذاری نمی شود. از جنبه دوم، خواسته امنیتی فلسطینی ها یعنی این اعتقاد که امنیت فلسطین تنها از طریق ایجاد یک دولت مستقل فلسطینی حاصل می شود، مورد پذیرش اکثریت اسرائیلی ها (حدافل در شرایط کنونی) نیست.

در حال حاضر نگرانیهای عمده امنیتی اسرائیل عبارتند از: (۱) احتمال همکاری و ائتلاف کشورهای عربی در حمله به اسرائیل (۲) موشکها و هواپیماهای جنگنده دوربرد

کشورهای عربی به ویژه اگر مجهز به تسلیحات هسته‌ای، شیمیایی یا بیولوژیکی باشد، (۳) ترور یسم و خشونت نسبت به شهروندان اسرائیلی و یهودیان سراسر دنیا (۴) بازگشت فلسطینی‌ها و تهدید جمعیتی. بدین ترتیب اسرائیلی‌ها هدف عمده و اساسی فرایند صلح را خاتمه منازعه و خشونت نسبت به خود می‌دانند که برخی مواقع موجودیت آنها را در معرض خطر قرار داده است (صص ۲۰-۱۸).

نگرانیهای امنیتی فلسطینی‌ها در حال حاضر عمدتاً در وقایع تاریخی چون از دست دادن سرزمین فلسطین، آوارگی، رانده شدن اکثریت فلسطینی‌ها از سرزمینشان، اشغال کرانه باختری، نوار غزه و بیت المقدس شرقی، ریشه دارد. از اینرو شرط اصلی تحقق امنیت برای فلسطینی‌ها، تشکیل دولت مستقل فلسطینی است.

در بخش دوم، نویسندگان به موضوعات عمده‌ای که در مذاکرات نهایی میان اسرائیل و فلسطین مطرح خواهد شد، می‌پردازند. نویسندگان ابتدا به بیان واقعیت‌های موجود پرداخته و سپس به ارزیابی موضوعات مهمی که برای اسرائیلی‌ها و فلسطینی‌ها در راه رسیدن به موافقت‌نامه نهایی وجود دارد، می‌پردازند. واقعیت‌های موجود که در چارچوب آن باید این موضوعات مورد ارزیابی واقع شوند عبارتند از: الف) دولت فلسطین به هر شکل که تشکیل شود از لحاظ نظامی بسیار ضعیف‌تر از همسایگانش به ویژه اسرائیل خواهد بود. ب) در صورتی که توافقنامه‌ای میان اسرائیل و سوریه امضاء شود، در نتیجه اسرائیل قبل از امضای موافقت‌نامه نهایی با فلسطینی‌ها به اهداف خود در منطقه دست یافته است. ج) شوروی که برای مدتی طولانی حامی عمده کشورهای عربی بود دیگر وجود ندارد و روسیه در حال حاضر تمایل زیادی به ایفای نقش حامی اعراب را ندارد. د) عراق به عنوان یکی از قوی‌ترین قدرتهای عربی نه تنها از لحاظ نظامی تضعیف گردیده بلکه در منطقه نیز منزوی شده است. (صص ۳۲-۳۱).

با توجه به این واقعیتها و در صورت امضای موافقت‌نامه نهایی، نویسندگان به ارزیابی

موضوعات امنیتی مهم برای اسرائیل و فلسطین، پرداخته‌اند. نویسندگان معتقدند اسرائیل و فلسطین به طور کلی در موارد و موضوعات زیر با یکدیگر توافق دارند:

الف: ترکیب و نقش پلیس و نیروی امنیتی فلسطینی در داخل کرانه باختری و نوار غزه

ب: ضرورت هماهنگی و همکاری اسرائیل و فلسطین در مسائل امنیتی داخلی به ویژه در دوران موافقت موقت قبل از امضاء توافق نهایی.

ج: همکاری در کنترل مرزهای زمینی، هوایی، آبهای کرانه باختری و غزه و ترافیک هوایی (ص ۳۳).

موضوعات و مسائلی نیز وجود دارد که نویسندگان امیدوارند طرفین بتوانند در مورد آنها به توافق برسند. این موضوعات عبارتند از:

الف: نیازهای دفاعی و امنیتی حکومت خودگردان فلسطینی شامل محدودیتهایی در مورد تعداد نیروهای نظامی پلیس و فلسطینی

ب: بکارگیری محدود و موقتی ارتش اسرائیل در کرانه باختری به منظور برآورده ساختن نیازهای امنیتی خارجی اسرائیل از جمله پایگاههای اعلام هشدار سریع.

ج: عدم حضور نیروهای نظامی عربی در سرزمین فلسطین و اعمال محدودیت در مورد عقد هرگونه قرارداد دفاعی میان فلسطین و دولت‌های عربی.

د: نقش اردن و مصر در تسهیل ترتیبات امنیتی اسرائیلی-فلسطینی.

ه: نقش محتمل نیروهای بین‌المللی (نیروی سوم بین‌المللی) در مراقبت از ترتیبات امنیتی مورد توافق اسرائیل و فلسطین.

و: موافقت در مورد ایجاد راهی میان کرانه باختری و نوار غزه (ص ۳۴-۳۳).

امسارخی مسائل وجود دارند که چون میان اسرائیل و فلسطینی‌ها در مورد آنها اختلاف نظر جدی وجود دارد، اهمیت خاصی یافته‌اند. این موضوعات که از لحاظ امنیتی و

سیاسی حائز اهمیتند عبارتند از:

الف: پیشنهاد اسراییل مبنی بر تغییر در مرزهای قبل از جنگ ۱۹۶۷ برای رسیدن به توافقی در مورد مرزهای نهایی.

ب: وضعیت ساکنان شهر کهای یهودی نشین و آنها.

ج: وضعیت پناهندگان فلسطینی و افراد جابجا شده از جمله کسانی که در حال حاضر در کرانه باختری و نوار غزه زندگی می کنند ولی محل زندگی آنها از اول آنجا نبوده است.

د: کنترل و تخصیص منابع آب.

ه: ماهیت موافقت بر سر بیت المقدس و تبعات امنیتی آن (ص. ۳۴).

مرزهای فلسطین و اسراییل، همکاری بر سر موضوعات اقتصادی و مسائل مربوط به آب علاوه بر این که از لحاظ امنیتی مهم می باشند، موضوعاتی از لحاظ سیاسی بسیار مهمتر به نظر می رسند. این گزارش به شکلی مفصل و گویا زوایا و جنبه های مختلف این مسائل را مورد بررسی قرار داده است (صص. ۸۴-۳۴).

نویسندگان در بخش نهایی گزارش محیط امنیتی منطقه خاورمیانه را مورد بررسی قرار داده و معتقدند این محیط، تأثیر عمده ای بر موفقیت یا عدم موفقیت ترتیبات امنیتی میان اسراییل و فلسطین خواهد داشت. به عبارت دیگر هر دو طرف می دانند که توافق صلح آنها در خلاء صورت نمی گیرد، بلکه به طور مستقیم تحت تأثیر تحولات منطقه خاورمیانه قرار دارد. همچنین ماهیت و روند روابط اسراییل و فلسطین همچون گذشته بر منطقه تأثیر گذار خواهد بود. نویسندگان معتقدند در حال حاضر (سال ۱۹۹۵) محیط و فضای استراتژیک منطقه خاورمیانه بیش از هر زمان دیگری، مستعد دستیابی به توافق های صلح پایدار است. نویسندگان این کتاب معتقدند، علی رغم مشکلات موجود بر سر راه سازش، عوامل عمده ای وجود دارند که ایجاد توافق صلح را تسهیل نموده اند. این

عوامل عبارتند از:

۱) توافق‌های اسرائیل و فلسطین در اسلو در سال ۱۹۹۳ که احتمالاً به تشکیل دولت مستقل فلسطینی منجر خواهد شد، اوضاع سیاسی منطقه و روابط اسرائیل - اعراب را متحول نموده است. برخلاف اوضاع بعد از کمپ‌دیوید که باعث انزوای مصر شد، توافق اسلوزاه را برای توافق‌های دیگر میان اسرائیل و کشورهای عربی هموار نموده است.

۲) اردن و اسرائیل اولین کشورهای بودند که در ژوئیه ۱۹۹۴ اقداماتی را برای امضای قرارداد صلح شروع و بالاخره در اکتبر همان سال قرارداد صلح را امضاء کردند. پیوستن اردن به مصر در امضای قرارداد صلح با اسرائیل در حال حاضر تهدید هر گونه جنگ جدی میان اسرائیل و جبهه مؤتلف اعراب را کاهش داده است.

۳) هر چند سوریه به شرط بازپس‌گیری بلندی‌های جولان حاضر به مذاکره است، اما به نظر می‌رسد زمینه‌های مساعدی برای امضاء توافق صلح میان آن کشور و اسرائیل وجود داشته باشد.

۴) شکست عراق، تضعیف توانایی تسلیحاتی و صنعتی، و انزوای این کشور باعث شد عراق نتواند یک تهدید نظامی بالقوه در منطقه باشد.

۵) فروپاشی شوروی و بدنبال آن ارتقاء موقعیت آمریکا در منطقه به عنوان تنها قدرت عمده موجب تقویت متحدین آمریکا (مانند اسرائیل) در مقابل تهدیدات و افزایش قدرت آن برای ایجاد صلح در منطقه شده است (صص. ۹۳-۹۲).

به نظر نویسندگان علی‌رغم این موقعیت مناسب و تسهیل‌کننده، چند عامل که مانع برقراری صلح است در منطقه رؤیت می‌شود که عبارتند از: مخالفت فزاینده گروه‌های رادیکال و عمدتاً اسلامی با روند سازش؛ ایران و حمایت از مخالفان صلح؛ تلاش برخی کشورها مانند عراق و ایران برای دستیابی به سلاح هسته‌ای.

نویسندگان در جمع‌بندی خود معتقدند که حرکت به سوی عادی شدن هر چه بیشتر

روابط میان اسرائیل از یکسو و کشورهای همسایه آن از سوی دیگر و ادغام دولت فلسطینی در منطقه خاورمیانه که در عمل منجر به تجارت بیشتر، همکاری اقتصادی و مبادلات سیاسی منطقه‌ای خواهد شد، موقعیت امنیتی منطقه را بهبود خواهد بخشید. به اعتقاد نویسندگان در صورتی که موافقت‌نامه صلح نهایی میان اسرائیل و فلسطین امضاء شود بسیاری مشکلات منطقه‌ای مانند مسئله آب، کنترل چندجانبه تسلیحاتی و اقدامات پیشگیرانه بحران به نحو مؤثرتری حل خواهد شد. البته تمام مشکلات منطقه بر طرف نخواهند شد، اما نویسندگان معتقدند حل نهایی منازعه فلسطین و اسرائیل، توجه بیشتری را به این مسائل و مشکلات معطوف خواهد داشت.

در ارزیابی کلی کتاب «امنیت اسرائیلی - فلسطینی» می‌توان گفت که هر چند این نوشته به شکلی دقیق و موشکافانه کلیه مسائل و موضوعات امنیتی و - سیاسی پیش روی دو طرف را - در صورتی که بخواهند موافقت‌نامه صلح نهایی را امضاء کنند - به نحوی تفصیلی تبیین نموده و از این منظر کتاب بسیار مفیدی است، اما متأسفانه واقعیت نامشروع بودن دولت اسرائیل و اشغال سرزمینهای فلسطینی و عربی را نادیده انگاشته است. به عبارت دیگر، نویسندگان تلاش نموده‌اند تا با توجه به واقعیت صرف موجود به تبیین مسائل پردازند. در هیچ کجای این نوشته نمی‌توان به دیدگاهی انتقادی برخورد که واقعیت کنونی را مورد چالش قرار داده و گزینه‌های دیگری را مطرح ساخته باشد. مفروض کتاب این است که وضعیت کنونی در خاورمیانه وضعیتی واقعی و غیر قابل تغییر است که صرفاً باید درون آن، لوازم و نیازهای امنیتی طرفین منازعه را شناخت و تبیین کرد. علاوه بر این، در کتاب مذکور، سعی شده نیروهای مخالف روند سازش مانند ایران و گروه‌های مبارز اسلامی فلسطینی و لبنانی به عنوان عواملی منفی قلمداد گردند و هیچ خطی از کتاب به تبیین خواسته‌ها نگرانیهای امنیتی آنها نپرداخته و البته این یک نقص عمده آن می‌باشد. همچنین نویسندگان، بحثی جدی در مورد آینده منطقه خاورمیانه و روابط

کشورهای عربی و اسرائیل در صورت امضای پیمان نهایی صلح، ارائه نداده‌اند. به عبارت دیگر، این مسئله را مورد توجه قرار نداده‌اند که آیا روند کنونی صلح که در نهایت چند درصد از کل خاک فلسطین را در اختیار حکومت خودگردان قرار خواهد داد، به یک صلح واقعی و پایدار منجر خواهد شد؟ آیا واقعاً اسرائیل به دنبال ایجاد صلح واقعی با فلسطینی‌ها و اعراب است؟ اهداف اسرائیل از مذاکرات صلح چیست؟ به نظر نمی‌رسد که صلح واقعی در منطقه حاصل شود و اسرائیل عمدتاً به دنبال آن است که طی امضاء موافقتنامه‌ای با فلسطینی‌ها و کشورهای همسایه عربی، وجهه‌ای جهانی و مشروعیتی بین‌المللی به دست آورد. هیچیک از گزینه‌های ممکن دیگر مورد توجه نویسندگان کتاب قرار نگرفته که البته نقصی آشکار است. نگارنده مطالعه این کتاب را به کلیه کسانی که علاقه‌مند به فهم تصورات و برداشتهای امنیتی اسرائیلی‌ها و فلسطینی‌ها هستند، توصیه می‌نماید. در ضمن منابع بسیار متعدد و غنی معرفی شده در پی‌نوشت‌های هر یک از سه فصل کتاب می‌تواند راهنمای مطالعاتی خوبی برای پژوهشگران مسائل خاورمیانه باشد.

دکتر امیر محمد حاجی یوسفی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی